

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANDSKERUMSBØGERNE
DANMARKS HERLIGHEDER

BREDO L. GRANDJEAN

Københavnske palæer

GJELLERUP

Københavnske palæer

Handskerumsbøgerne · Danmarks herligheder

omfatter:

Ellen Andersen: Sydfyns herregårde

Bredo L. Grandjean: Københavnske palæer

Otto Norn: Bornholms byer og fæstningen Christiansø

Under forberedelse:

Gudmund Boesen: Nordsjællands slotte

Hans H. Engqvist: Sønderjyske byer

Th. Ramskou: Himmerlands oldtidsminder

Handskerumsbøgerne · Danmarks herligheder

Redigeret af: AAGE ROUSSELL

BREDO L. GRANDJEAN

Københavnske palæer

GJELLERUP 1967

KØBENHAVNSKE PALÆER er sat med Aldus
og trykt i Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.
Omslag og typografi: Finn Aa. Andersen.
Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele af den er ikke tilladt
ifølge lov om ophavsret.
© Jul. Gjellerups Forlag a-s, 1967.

Bogens fotografier skyldes:

Hude, Th. Andresen, B. L. Grandjean, Nationalmuseet, Holt & Madsen,
Strüwing, Elfelt, Niels Elswing, Baltica, Handelsbanken.

Indhold

Forord	7
Kort over københavnske palæer	8
Indledning	9
Charlottenborg	19
Thotts Palæ	24
Holsteins Palæ	27
Moltkes Palæ	30
Møinickens Palæ	33
Wedells Palæ (Barchmanns Palæ)	35
Prinsens Palæ	39
Danneskiold-Laurvigs Palæ	42
Lerches Palæ	44
Amalienborg	47
Christian 7.s Palæ	50
Levetzaus Palæ (Christian 8.s Palæ)	55
Schacks Palæ (Christian 9.s Palæ)	56
Brockdorffs Palæ (Frederik 8.s Palæ)	58
Bernstorffs Palæ	59
Dehns Palæ	63
Berckentins Palæ (Odd-Fellow Palæet)	65
Lindencrones Palæ	68
Det gule Palæ	70
Erichsens Palæ	72
Peschiers Palæ	75
Hansens Palæ	76
Ordforklaringer	78
Litteraturhenvisninger	79

Forord

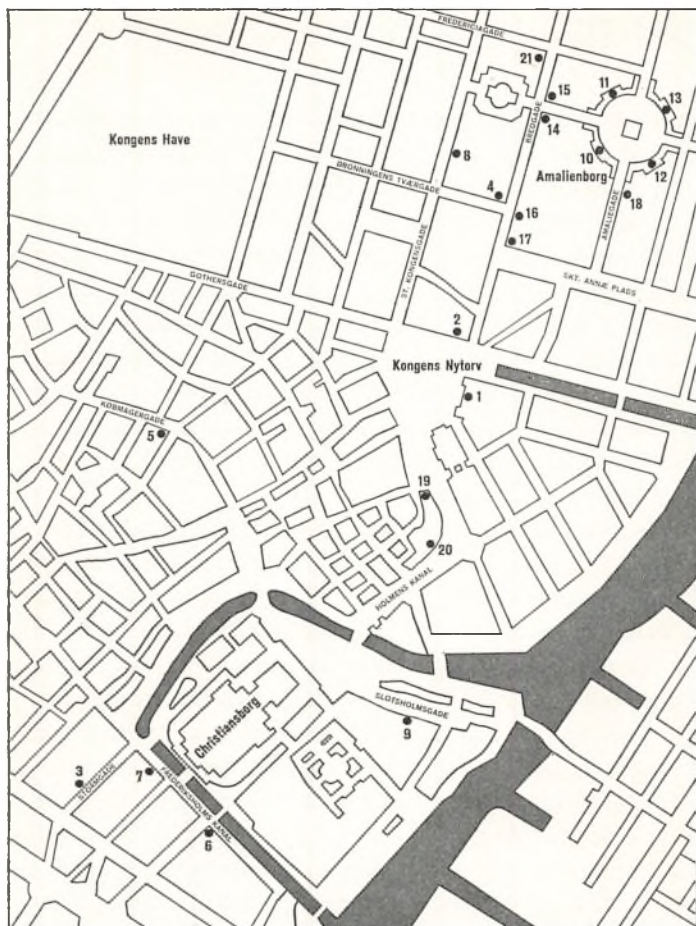
Vi ved det alle; digterne har lært os det, malerne har skildret det, og vort eget øje har vist os det: Danmark er et dejligt land! Og i en tid hvor statsmænd og nationaløkonomer i aviser og radio hver dag hamrer ind i vor bevidsthed, at Danmark er et fattigt land, mens hele verden nikker samtykkende, er det en befricelse at kaste de mørke briller, se sig om og råbe: nej, Danmark er et rigt land! Se vore landsbykirker mellem de runde bakker, se vore oldtidsminder i skov og på hede, se vore herregårde i de dejlige parker! Det er alt sammen vort, det er vor kulturarv, det er dansk nationalejendom, det er Danmarks herligheder!

Sådan stod der i forordet til det første bind af den serie, Jul. Gjellerups forlag udsendte kort efter krigen. Man kan måske sige, at ordene genspejler jubelen efter befrielsen, men de har gyldighed den dag i dag. Nu har hver mand sin bil og bruger megen fritid til at se sig om. Han har krav på at få at vide, hvad det er, han ser.

Redaktionen har valgt i alt væsentligt at genanvende billederne fra den første udgave vel vidende, at vegetationen på og omkring herregårdene har ændret sig i løbet af de forgangne 20 år, at nogle kirker har fået nye vinduer osv. Men det er ikke noget, der ændrer karakteren af monumentet, og mange motiver, især i byerne, kan på grund af lygtestandere, færdselstavler og parke-rede biler ikke mere fotograferes så godt som tidligere. Seriens opgave er ikke at give et tidsbillede af 1960'erne, men at vise, hvad natur og kunst har givet os: Danmarks herligheder.

Aage Roussell

1 Charlottenborg	6 Wedells Palm	12 Schacks Palm	17 Lindencrones Palm
2 Thotts Palm	7 Prinsens Palm	13 Brøckdorffs Palm	18 Det gule Palm
3 Holsteins Palm	8 Danneskjold-Laurvigs Palm	14 Bernstorffs Palm	19 Erichsens Palm
4 Mottkes Palm	9 Lerches Palm	15 Dehns Palm	20 Paschiers Palm
5 Meinickens Palm	10 Christian 7.s Palm	16 Berckenfins Palm	21 Hansens Palm
	11 Levetzaus Palm		

Indledning

Hvad skal vi på dansk forstå ved et palæ? Det er et grundmuret byhus, som ved sin størrelse og arkitektur – såvel ydre som indre – skiller sig fra de mere beskedne hustyper, og som er opført udelukkende som privatbolig for en enkelt mand med familie og husstand i modsætning til etagehuset beregnet til flere familier, som kun har trappen fælles. Her medregnes altså ikke de såkaldte patricierhuse, som udmærket godt kan have et palæagtigt ydre og som også i mange tilfælde har været privatboliger for en enkelt familie, men som oprindeligt er bygget med udlejning til flere familier for øje og med køkken på hver etage, ej heller hvad man kunne kalde den aristokratiske købmandsgård, som foruden privatbolig i forhuset har rummet pakhuse, butik og kontorer i side- og bagbygninger. Den skarpsindige læser vil imidlertid finde undtagelser fra denne begrænsning af stoffet, idet såvel »Det gule Palæ« som »Wedells Palæ« oprindeligt er bygget til udlejning af i hvert fald én etage, og »Danneskiold-Laurvigs Palæ« i St. Kongensgade delvis tjente som oplagsplads for jernovne fra grevens værker i Norge og ligefrem kaldtes »Jernmagasinet«.

Det kan måske skabe nogen forvirring i begreberne at se beskrevet bygninger, som Christian Elling har medtaget i sin bog »Danske Borgerhuse« f. eks. »Det gule Palæ« og »Erichsens Palæ«, men i det første tilfælde har huset qua kongelig bolig fæstnet sig i folks bevidsthed som palæ, og i det sidste kvalificerer arkitekturen så ganske afgjort til dette prædikat.

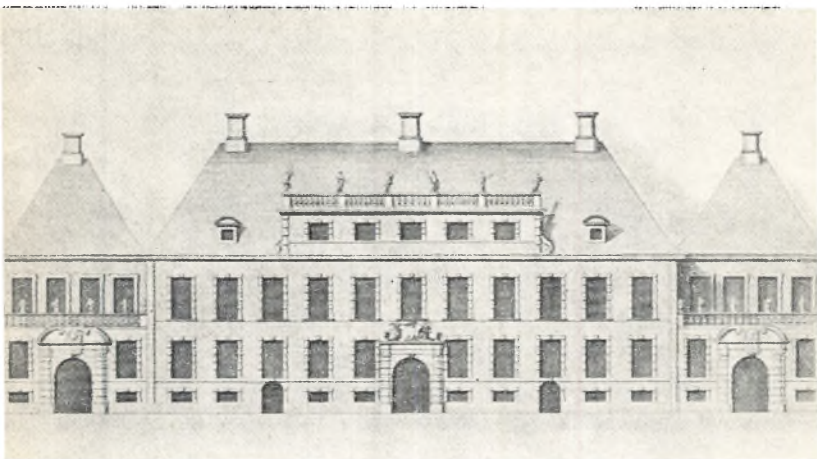

Skellet imellem palæet og den meget store byvilla i nyere tid må komme an på et skøn, hvor ikke mindst husets arkitektur og rummenes funktion i repræsentationsøjemed må tages i betragtning. Og det er da også et spørgsmål, om ikke begrebet palæ er tidsbestemt. Ganske vist er i vort århundrede opført »Plessens Palæ« i Kristianiagade (af Tvede), »Hagemanns Palæ«, nu finsk ambassade, i Grønningen og »Lille Amalienborg« på Østerbrogade (begge af Brummer), men det er næppe sandsynligt, at fremtidens rigmandsboliger bliver opført i selve København, og at de vil blive kaldt palæer.

Forløberne for Københavns palæer fra tiden omkring og efter år 1700 var adelsgårdene. I den middelalderlige bispeby kendtes de endnu ikke, idet et forbud, udstedt af bisperne, hindrede adelen i at bygge og eje gårde i staden, men så snart København blev kongens residens, ændredes forholdet. Arild Hvitfeld fortæller, at Erik af Pommern befalede adelen at flytte hertil, dels vel fordi det var sikrere at have dem her end på befæstede borge rundt i landet, dels fordi de kunne bygge smukke og anselige huse i byen og ved deres formuer øge dens velstand. I 1505 omtales første gang en teglgård (ved Teglgårdsstræde), som kommunen havde anlagt og som bidrog meget til at fremme bedre byggeskik, og allerede Christiern 2. befalede, at ingen måtte bygge uden at tegningerne eller planen var approberet. En stor del af rigets udmærkede mænd erhvervede efterhånden gårde i København, enten ved køb eller arv, eller som gave fra kongen for fortjenester. Disse adelsgårde lå spredt over byen, mest dog i de anselige gader: Vimmelskaftet, Østergade, på Amager-

torv, i Rådhusstræde og Købmagergade. På Christian 3.s tid var der ifølge en samtidig liste 130 gårde og huse, og en stor del af disse må formodes at have været stenhuse, men det er først under de to følgende konger, at de blev virkelige pragtbygninger. Om ved 1550 begyndte staden at få præg af adelens nærværelse, dels på herredagene, dels ved andre fester, hvor den udfoldede sin luksus og derved æggede rige borgere til efterligning; den honette ambition er et ældgammelt fænomen. Blandt de mere anselige adelsgårde kan nævnes Marsvins Gård, senere kaldet Stenbokkens Gård, på den nuværende Højbroplads, Niels Kaas's Skt. Gertruds Gård ved det nuværende Kultorv, Christian Friis' Gård på Købmagergade, som en rejsende år 1600 kalder »et næsten kongeligt palads« og som i 1618 blev købt af Christian 4. og indrettet til regens, Peder Oxe's Gård, på Købmagergade, Peder Hvitfelds Gård, hvis have stødte op til strædet af samme navn, Corfits Ulfelds Gård i Løvstræde, som blev nedbrudt 1664 og gav plads for Gråbrødretorv, Hak Holgerson Ulftands vidtstrakte ejendom på det nuværende Hotel d'Angleterres grund, osv. Den sidste er på Wijcks prospekt over København 1611 let kendelig ved sine tårne og karnapper, men ca. 1685 blev den erstattet af storkansler, grev Frederik Ahlefeldts mærkelige barokpalæ, der senere blev indrettet til hotel. Til alle disse ejendomme hørte udhuse, stalde og vognporte samt en have, og hele komplekset var omgivet med en mur eller et plankeværk.

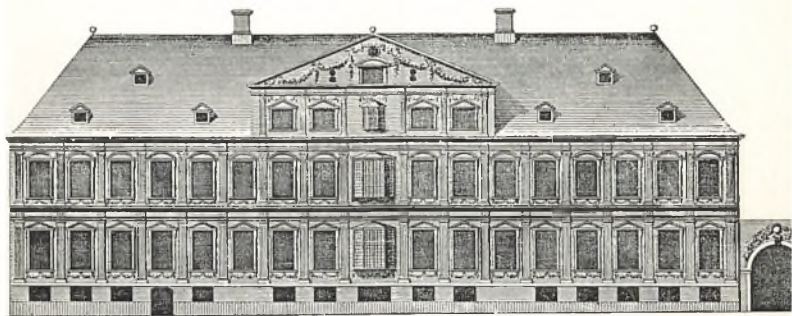
De store ildebrande i det 18. århundrede og senere saneringer, gadereguleringer m. m. har bevirket, at alle disse adelsgårde fra 1500- og 1600-tallet nu er forsvundet. Et eneste senmiddelalderligt beboelseshus er

Holsteins Palæ på Kgs. Nytorv. Efter Den danske Vitruvius, I

bevaret, indbygget i det nuværende Vingårdsstræde nr. 6; det er antagelig opført ca. 1480 for Benedikt Ahlefeldt, men jo nu totalt ombygget.

I 1649 projekterede Axel Urup en indlemmelse af oplandet mellem Østerport og Sundet i staden. Et kongeligt åbent brev gav tilsagn om fritagelse for grundskat samtidig med tilbud om store grundarealer gratis i dette »Ny-København«, på betingelse af at de blev hurtigt bebygget. Det synes imidlertid ikke som nogen adelsmand har benyttet sig af tilbudet. Forholdet mellem Frederik 3. og adelen var jo spændt, og svenskekrigen 1657–58 hindrede både planens udførelse og videre byggeri i København i det hele. 1662 fik imidlertid Kastelets bygmester Henrik Rüse ordre til at ud-

Opfølte af det Grammſke Palæ.

Rue de l'Hotel de Gram.

Aufſicht von dem Grammſchen Palaiſt.

Grams Palæ på Kgs. Nytorv, senere Hotel d'Angleterre. Efter Den danske Vitruvius, I

forme en helt ny plan for »Ny-København«, og allerede året efter blev gaderne afstukket. Også imod vest blev byen udvidet, idet terrænet mellem Slotsgraven og Vestervold blev opfyldt og planeret og fik navnet »Frederiksholm«, men også her gik det i begyndelsen småt med det mere monumentale privatbyggeri; adelen var ved krigen blevet forarmet og havde svært nok ved at udbedre skader på herregårdene. Det er i virkeligheden først under Christian 5., vor første fødte enevoldskonge, at palæbyggeriet blev en realitet. Den store udvidelse af hofetaten, som den nye statsform krævede, oprettelsen af greve- og friherrestanden 1671 og monarkens ønske om at residensstaden skulle blive en værdig ramme om slottet bevirkede snart, at der udfoldedes en

energisk byggelyst, og den ene monumentale bygning rejstes efter den anden. De kunstneriske impulser kom både fra Italien, hvor barokstilen skabtes, og fra Holland, med hvilket land vi stod i livlig handelsforbindelse og endelig blev Ludvig 14.s Versailles det store forbillede for interiørstilen, ligesom det franske hof blev det for vort hjemlige. Den strenge hofetikette indførtes i højadelens nye palæer og iagttoges omhyggeligt som på de kongelige slotte; stormændene i datidens Danmark levede i virkeligheden som små fyrster. Et københavnsk palæ i tiden omkring år 1700 var en mikrokosmos, et lille enevældigt domæne. Den store, selvforsynende husholdning krævede en talstærk husstand, 25 tjenestefolk var intet særsyn. Gyldenløves hof på Charlottenborg omfattede bl. a. en privat postmester og en hofnar, og husstanden i Holsteins Palæ omfattede i 1728 17 piger og 31 karle, herunder kammertjenere, løbere, kuske, forridere, rideknægte, lakajer og portører (til portechaise'rne). I Berckenthins Palæ var der et lignende antal, omfattende 1 øverste funktionær, 2 sekretærer, 1 konditor, 1 frisør, 2 kokke, 1 løber, 2 jægere, 7 tjenere, 3 kuske, 2 rideknægte, 6 forskellige mandlige betjente foruden det kvindelige tyende. I huse med børn holdtes tillige en huslærer, en såkaldt præceptor, som regel en teologisk student, og ofte blev en sådan lærerpost springbræt til et præstekald ved en af kirkerne under husherrens godser. Havens pasning krævede en gartner, til befordring af herskabet holdtes vogne og portechaiser, »æsker«, og rideheste. Sådan en husholdning var derfor uhyre kostbar, selv om lønningerne var små og ofte ikke blev betalt rettidigt; ejendommeligt nok synes det at have været *comme il faut* ikke at

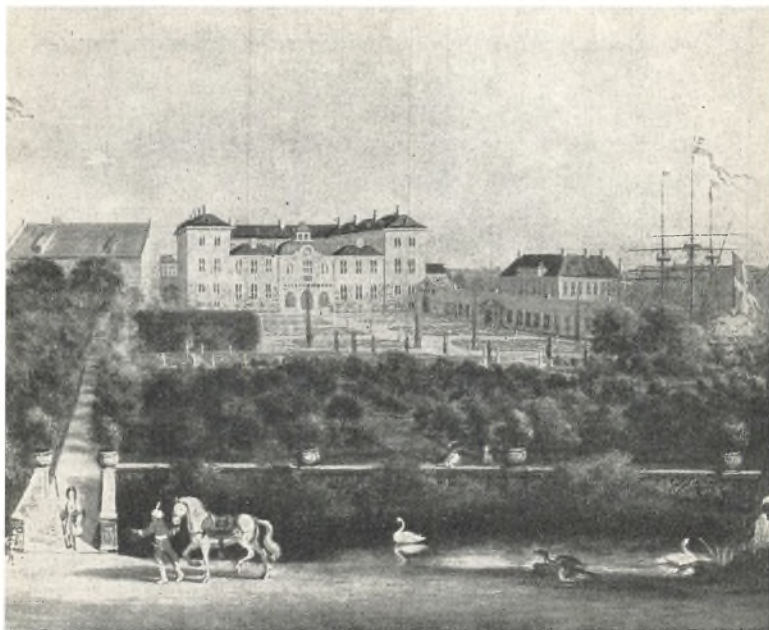
Berckenthins, senere Schimmelmanns Palæ i Bredgade. Efter stik af J. Haas

lønne sine tjenestefolk, og talrige eksempler viser, at også handlende og håndværkere i årevis måtte give kredit.

De fleste af palæerne fra tiden før 1700 er længst forsvundet eller totalt ombygget. Her skal blot nævnes Det Holstein-Holsteinborgske Palæ, nu Magasin du Nord's hovedbygning på Kongens Nytorv, og Grams Palæ, nu Hotel d'Angleterre sammesteds. På Købmagergade over for postgården lå Det Reventlowske Palæ, et

uhyre kompleks af 4 fløje og med en have ud til Pilestræde. Efter branden 1728 udstedte Frederik 4. en ejendommelig ordre til hver enkelt af lensgreverne om at opføre bypalæer i København. »Eftersom vi – siden det behagede Gud d. 20. Okt. sidstafvigte her i vor Residensstad København, at hjemsøge saa mangfoldige af vore kære og tro Undersaatter med den da antændte ulykkelige Ildebrand – have af landsfaderlig Omhu blandt andet ladet os være særdeles angelegen, at forbemeldte vor kære Residentzstad i sin forrige florisante Tilstand igen vorder opbyggt, og det vilde geraade os til allernaadigste Velgefal, at Du, nu, der destoværre er Grunde nok tilkøbs for en civil Pris at bekomme, opbyggede en din grevelige Stand sømmelig og anstændig Gaard hvortil vi formene Dig saa meget mere forbundet, som de Dig, tilligemed de andre Grever, allernaadigst forlente Privilegier tillægger Dig og dennem adskillige Herligheder, paa saadant et Hotel. Thi er nu hermed vores allernaadigste Vilje og Befaling, at Du være straks betænkt paa at tilforhandle Dig een eller flere samlede, dertil bekvemme Grunde, hvorpaa Du, jo før jo heller, haver at lade opbygge en Gaard, der kan eragtes at være din grevelige Stand gemæs. Hvor- efter Du Dig allerunderdanigst haver at rette.« Skønt man ikke skulle tro, at en sådan kongelig befaling, hvor urimelig den end var, kunne omgås, var der ingen af lensgreverne, der rettede sig efter den; alle undskyldte de sig på enhver måde, og det blev først under Christian 6. og Frederik 5., at palæbyggeriet tog det store opsving, der kulminerede med anlæggelsen af Frederiksstaden. I det 18. århundredes første halvdel, da den honette ambition grasserede vildst og Københavns

Charlottenborg i 1694 set fra haven. Efter maleri af Jacob Coning på Frederiksborg

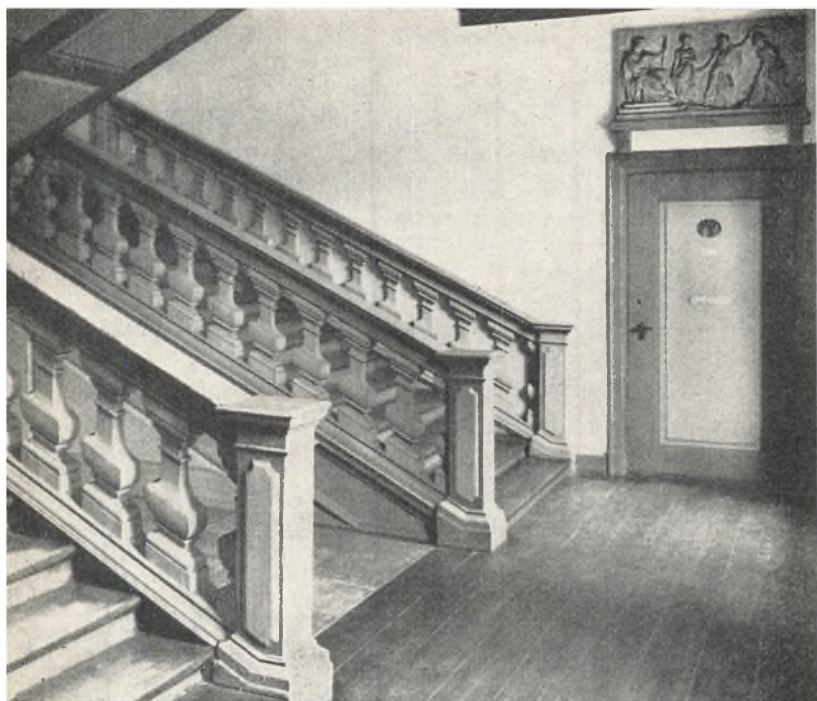
befolkning lod hånt om de luksusrestriktioner, der søgte at bremse overdådigheden på forskellige områder, synes det som om alle har villet overgå hinanden også hvad byggeri angår. Holberg siger et sted: »Udi Klæde- dragt, Stads og Ekvipage kan man nuomstunder ikke mere distinguere sig, helst i en Stad, hvor man ser Haandværksfolk udi røde Skarlagens Klæder, Skrædere, Skomagere og Bagere at age udi Vogne og Karosser og at bo i Huse, som man kunne tage for Paladser, hvis Dørene ikke vare tegnede med Saxe, Støvler

og forgyldte Kringler.« Rach og Eegbergs interessante prospekter på Nationalmuseet bekræfter Holbergs ord. Palæerne fra århundredets slutning, den florissante handelsperiode, er karakteristisk nok alle opført for medlemmer af det nye handelspatriciat, dygtige nouveaux riches, som ikke sparede på noget, når de lod bygge af tidens bedste arkitekter og efter de nyeste moder. Men ved år 1800 var det også forbi med palæbyggeriet. Man kan roligt sige, at dette helt hører det 18. århundrede til med den sidste trediedel af det 17. århundrede som indledningsperiode. Gennem hele det 19. århundrede opførtes så at sige intet københavnsk palæ bortset fra det Hansenske i Bredgade, og de få privatpalæer fra vort århundrede er pasticher, inspireret netop af palæernes glansperiode.

Charlottenborg

Charlottenborg er Københavns ældste og største palæ. Bygherren, Frederik 3.s naturlige søn, Ulrik Frederik Gyldenløve, fik 1669 tilskødet den vidtstrakte grund på hjørnet af Ny-Københavns Kongetorv, det tidligere Hallandsås og Nyhavn, og 1672 blev grundstenen nedlagt til det imponerende bygningsværk, som fuldførtes elleve år senere. Det stod da som et 4-fløjet anlæg med hovedfløjen ud imod pladsen, og bagud på grunden var anlagt en prægtig have, hvortil der var adgang gennem den åbne portik i østfløjen, og som begrænsedes af en kanal og af staldgården. I det massive kompleks krydses italienske og hollandske stilstrømninger; detaljerne er velkendte: pilastre, sandstensfestoner og tagbalustrader. Magtfuld breder facaden sig med de stærkt frem-skudte risalitter, og man glæder sig over den varme, røde farve i den blanke mur. Spørgsmålet om arkitekten er hidtil uløst, men sandsynligvis må paterniteten fordeles imellem Evert Janssen, Lambert van Haven og den yngste Hans v. Stenwinkel. Østfløjen med den herlige kuppelsal, palæets smukkeste og bedst bevarede rum, tilskrives almindeligvis Lambert van Haven.

Den gamle hovedtrappe lå i sydfløjen; her kom man op til familiens private værelser og repræsentationsgemakkerne, af hvis oprindelige udsmykning vi hist og her finder detaljer bevaret: et malet bjælkeloft, nogle smukke stuklofter, døre og panelværk. Riddersalen i hovedfløjen, nu akademiets festsal, gik op gennem 2 etager og var forsynet med et omløbende galleri. Så godt som alle rum havde oprindelig vinduer såvel til

Charlottenborg, trappe i hovedfløjen

gården som til gaden, således at palæet totalt savnede gange. Man forstår så godt, at Sveriges berømte arkitekt, Nicodemus Tessin efter et besøg udtalte, at han havde savnet »commoditet« indvendigt; der må have været et stadigt rend af opvartende og kakkelovnsfyrende tjenestefolk.

År 1700 købtes palæet af enkedronning Charlotte Amalie, der har givet palæet navn, og efter hvem det gik i arv til prins Carl og prinsesse Hedvig, som lod

Charlottenborg

foretage større ombygninger, bl. a. trappen i hovedfløjen. Det er en typisk, dobbeltløbet baroktrappe, med lave trin og karakteristisk »Dokkeværk«, der bærer den brede håndliste og med træfyldinger under løbene.

Efter at Frederik 5. havde boet her et årstid som kronprins, overlod han palæets riddersal til det »Musicalske Societet«, som nu gav en ugentlig koncert. 1748 indrettedes i salen et theater, hvor der først opførtes italienske operaer, senere franske komedier. Endelig 1753

Charlottenborg, østfløjen

bestemte kongen, at Charlottenborg fremtidig skulle være bolig for det kongelige Skildrer- Bildhugger- og Bygningsakademi, som siden 1701 havde ført en omflakkende tilværelse i forskellige lokaler i staden; den officielle indvielse fandt sted 1754, d. 30. marts, samme aften Adam Gottlob Moltke indviede sit palæ på Amalienborg.

Siden da har Charlottenborg været præget af sin nye funktion som skolebygning; en del af rummene toges i brug som atelier og tegnestuer, i andre indrettedes embedsboliger til akademiets professorer, således »de be-

rømte maleres lejlighed«, hvor bl. a. Pilo, Abildgaard, Eckersberg og Marstrand har boet. I kuppelsalen samledes akademirådet, og her afholdes årsfesten under udfoldelse af megen festivitas. Portikken nedenunder var J.-F. Saly's første atelier; da haven i 1777 overlodes universitetet og indrettedes til botanisk have, blev rummet efter Harsdorffs tegninger indrettet til auditorium for de botanikstuderende, og i årene 1838–44 havde Thorvaldsen her sit atelier. Den gamle riddersal imod Kongens Nytorv blev i 1827 ombygget af C. F. Hansen; her afholdtes den årlige salon, indtil Meldahls udstillingsbygning opførtes i haven 1880.

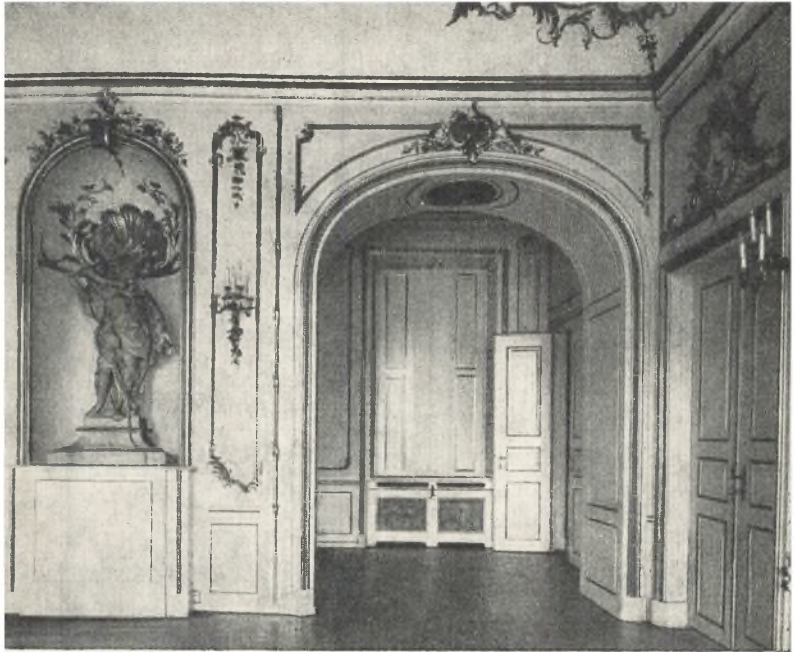
Thotts Palæ

På den store hjørnegrund ved Bredgade lod søhelten Niels Juel i 1683 opføre et palæ, nu Kongens Nytorv nr. 4, det franske ambassadehotel. Hovedfacaden lagdes ud imod den nyanlagte monumentalplads, medens sidefløjen strakte sig ned ad Bredgade. Stilen var den traditionelle hollandske palladianisme eller om man vil barok-klassicisme, med pilastre i stor orden, af type beslægtet med Holsteins Palæ i Stormgade. Arkitekten kendes ikke, men må søges i kredsen om Lambert van Haven. Bagud på grunden strakte et haveanlæg sig i en skæv vinkel på portaksen helt ud til Store Kongensgade. Om palæets indretning – det stod færdigt 1686 – ved vi kun lidt, der var flere loftsmalerier og malede dørstykker, kaminer samt gyldenlæder på væggene. Niels Juel døde her 1697, hvorefter hans enke solgte ejendommen til Christian 5.s mæresse, Sophie Amalie Moth, som atter skødede til sønnen Christian Gyldenløve. I hans ejertid opførtes nordfløjen, hvorved anlægget fik ligevægt; imod haven murede en »runding«, en spærremur med en port, hvorved et fornemt gårdinteriør skabtes, den såkaldte cour d'honneur. I Gyldenløves fløj er der endnu bevaret interessante interiører fra denne tid; her skal blot nævnes det gyldne gemak med vægpilastre over panel med malede dekorationer og oprindelig med gyldenlæder på væggene. Efter 1720 overtog først Gyldenløves søn og efter ham sønnesønnen palæet, som endelig 1760 ved auktion tilsløges greve Otto Thott. Et par år senere lod den nye ejer den franske arkitekt N. H. Jardin modernisere palæet såvel i det ydre som i

Thotts Palæ

det indre. Facadens tørre pilastre fik korintiske kapitæler, en kæde af lette sandstenguirlander opsattes mellem de to stokværk, den gamle murede trefags kvist blev erstattet med en bred, lav fronton med reliefudsmykning, og facaden i hele sin længde kronet af en fornem balustrade med vaser, statuer og en pompøs våbenkartuche i midten; Bredgade-siden forblev uændret. I interiørerne i stueetagen, ambassadens forskellige

Thotts Palæ, interiør

kontorer, ses gode eksempler på Jardins køligt forfinede rumdekoration. I gården blev den kurvede fløj bygget i stedet for spærremuren, og i haven opførtes en biblioteksbygning til Otto Thotts berømte bogsamling, der talte 138.000 bind. Da haven 1899 blev sløjfet, forsvandt denne bygning. Palæet forblev i slægten Thott – efter 1785 Reedtz-Thott – indtil 1930, da den franske stat erhvervede det for at indrette det til gesandtskabs-hotel og lod det prægtigt udstyre med kostbare møbler og gobeliner.

Holsteins Palæ

Det store grå hus Stormgade nr. 10 opførtes 1687 for Hofmarskal Lützow. Det var dengang et enfløjet hus i to etager med lukket, pilastersmykket facade i blank mur. Indgangen var gennem porte i lave spærremure ved gavlene. Allerede i november samme år må palæet have stået færdigt, idet en notits i »Mercurius« fortæller, at dronningen her afholdt et bal. I begyndelsen af 18. århundrede forlængedes facaden med to fag og i gården opførtes sidefløje, som senere blev sammenbygget med hovedfløjen. Fra 1726 til 1807 ejedes palæet af slægten Holstein, siden 1739 besiddere af grevskabet Ledreborg, og i en årrække fra 1743 holdt Det kongelige Danske Videnskabernes Selskab sine møder her hos præsidenten, statsminister Johan Ludvig Holstein. Sin endelige udformning fik palæet 1756, da arkitekten Jacob Fortling forhøjede hovedfløjen med en etage, øverst kronet af en lav balustrade med vaser, statuer og en våbenkartuche, samt gennembrød nedre stokværks midtfag med en høj port. Til venstre i porten fører en dør ind til den monumentale hovedtrappe og vestibule, begge beklædt med flammert, norsk marmor; trapperummet indrettedes samtidig og er nu palæets bedst bevarede rum og et af København smukkeste. Facaden moderniseredes med de for rokokoens karakteristiske ørelisener, og her opsattes en pragtportal, som desværre siden er nedtaget og forsvundet. En altan i facadens østligste fag blev flyttet ind i gården og opmuret over porten, hvor den endnu sidder; den oprindelige, brede gesims bibeholdtes, hvorved huset fik en umotiveret horisontal ind-

Holsteins Palæ

deling, som virker tyngende. I interiørene er kun et par stuklofter bevaret af udsmykningen i det 18. århundrede. Efter at have været på skiftende private hænder overtoges palæet i 1827 af Frederik 6., som nu lod hofbygmester Jørgen Hansen Koh modernisere det indvendig i den hensigt at lade det tjene som bolig for arveprins Ferdinand. Tanken blev imidlertid opgivet, og huset måtte i stedet give plads for det naturhistori-

Holsteins Palæ, trappe

ske museums samlinger, som stod her lige til 1870, da palæet købtes af den nuværende ejer, Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger.

Moltkes Palæ

Da Ulrik Frederik Gyldenløve ved år 1700 havde solgt sit store palæ på Kongens Nytorv til enkedronning Charlotte Amalie, lod han et nyt opføre på en hjørnegrund i »Ny-København« og med facade ud imod den daværende Amalienborg Have. Den nye bygning, som stod færdig 1702, bestod da af en hovedfløj med lukket facade og to korte sidefløje bagud på grunden. Hovedfløjen var ligesom nu i to stokværk med et svagt frem-springende midtparti med pilastre og en trefags kvist. Fra gården førte en trappe op til indgangen i det midterste fag. Efter Gyldenløves død overgik palæet til sønnen greve Ferdinand Anton Danneskiold-Laurvig, der senere blev svoger til dronning Anna Sophie. I hans ejertid moderniseredes huset: facaden smykkedes med de fantasifulde sandstens-vinduesrammer med elefant-hoveder, løvehoveder og frugtsnore, og kvisten blev kronet med en statuesmykket balustrade. I interiørene blev moderniseringen endnu mere omfattende, her skabtes en række festrøm, af hvilke endnu et par er bevaret i beletagen med fine stuklofter, parketgulve, døre og paneler. I forbindelse med palæet opførtes langs Bredgade en langstrakt, treetagers bygning med kuppeldækket midtpavillon og tre porte; hele den nedre etage var hestestald. Bag fløjen anlagdes en smuk have, mod nord begrænset af en orangeribygning. Som arkitekt benyttedes J. C. Krieger og hele arbejdet strakte sig over 15 år.

1765 var huset skueplads for den berømte skandale, da den 18-årige skuespillerinde Mette Marie Rose blev

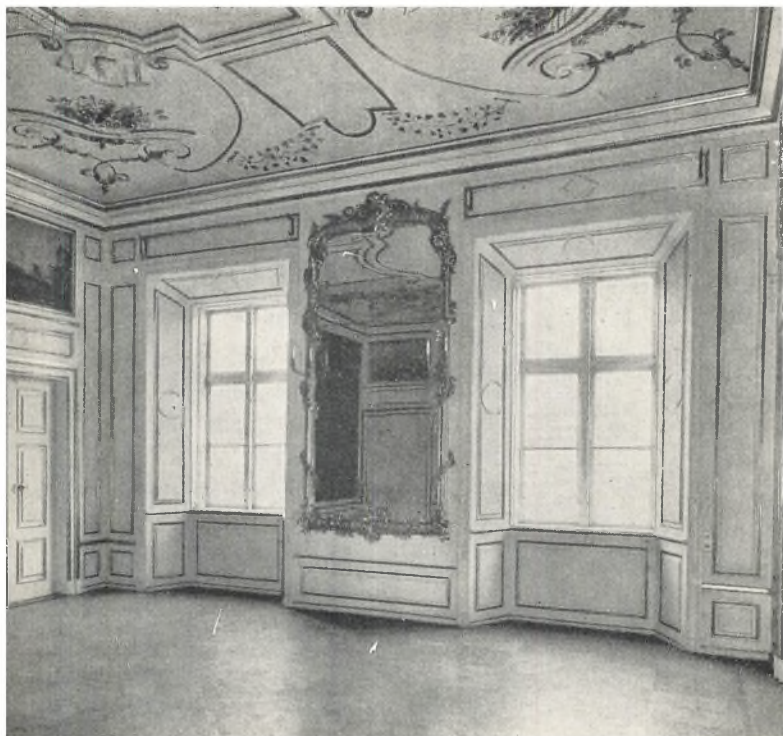

Moltkes Palæ

bortført hertil fra Det kongelige Theater og holdtes inde-spærret i flere dage.

To af den florissante handelsperiodes storkøbmænd ejede og beboede palæet, først Frederik de Coninck i hvis ejertid, 1783–94, den smukke Dronninggård-stue blev indrettet med malerier af Erik Pauelsen, og senere Constantin Brun, hvis berømte ægtefælle Friederike skabte sin litterære salon i ædel kappestrid med de adelige genboer.

Moltkes Palæ, interiør

Constantin Brun brugte franskmænden Joseph Ramée som interiørarkitekt, og Abildgaard leverede dørstykker. Senere virkede G. F. Hetsch, hvem udsmykningen af den store trefags stue i øvre stokværk skyldes. Fra 1852 til 1930 fungerede palæet som vinterbolig for Bregentveds ejere og fik heraf navnet »Moltkes Palæ«. Fløjen imod Dronningens Tværgade blev forlænget med 7 fag og forsynet med den nuværende portal og vinduesram-

merne her blev kopieret efter de gamle. I den nye fløjs øvre etage indrettedes en stor ovenlyssal til den bekendte malerisamling, solgt ved auktion i 1931.

I 1930 erhvervede Håndværkerforeningen det gamle hus, som endnu engang skulle ombygges og udvides: Festsalen indrettedes i den forlængede nordfløj, og en fjerde fløj byggedes til køkkener m. m. 1942 forsvandt den gamle malerisal.

Møinickens Palæ

Den nuværende postgård på Købmagergade opførtes efter branden 1728 som bolig for oversekretær Christian Møinicken. Hovedfløjen står nu som den sidste rest af et oprindeligt firfløjet anlæg, bygget på den grund, hvor før branden Griffenfolds prægtige gård lå. Endnu før palæet stod færdigt faldt bygherren i unåde og måtte sælge det til lensgreve Christian Frijs til Frijsenborg, som videresolgte til geheimeråd C. A. Plessen i hvis ejertid byggearbejdet fuldførtes. Til arkitekt havde Møinicken valgt Philip de Lange, men palæet hører ikke til hans bedste arbejder; stilen viser tydelig påvirkning fra fransk arkitektur, og detaljer som de brudte vinduesafdækninger og volutmotivet ved beletagens midtfag kender vi fra Philip de Langes andre bygninger i København. Hovedportalen er nært beslægtet med Wedells

Møinickens Palæ, postgården

Palæ's. Af bygningens oprindelige udstyr er intet bevaret, men gamle brandtaksationer og inventarlistere giver et godt indtryk af såvel rumdispositionen som inventaret. Som sædvanligt har beletagen været prægtigst indrettet med en stor sal i hver af de fire fløje med kaminer, stuklofter og silkebetræk på væggene. I 1730-erne købtes palæet af Christian 6., som overlod det til hofmarskallen til beboelse, indtil residensslottet stod

færdigt; heraf navnet »Marskalgården«. Senere skænkede Christian 7. palæet til overkammerjunkeren v. d. Lühe, efter hvis død generalpostamtet rykkede ind – 1779 – og siden har det rummelige hus tjent som postgård.

Wedells Palæ

På hjørnet af Frederiksholms Kanal og Ny Kongensgade ligger den hollandske pilasterstils sidste repræsentant i København, det Wedel'ske palæ, der med sine røde mure, gulpuksede pilastre og sit karakteristiske tag værdigt hævder sig som genbo til den gamle Staldmestergård. Det har aldrig formået at gøre sig gældende i folks bevidsthed som palæ, vel nok fordi det stadig fungerer som sådant, vort eneste privatpalæ, der stadig benyttes efter sin bestemmelse.

Det er opført 1740 for en velhavende borger, justitsråd Jacob Barchmann, og arkitekten er uden tvivl hollænderen Philip de Lange. Bygningen er trefløjet med hovedfløj imod kanalen og en smallere portfløj imod Ny Kongensgade, maskeret som hovedfløj ved den monumentale port og sine 9 fag. Facaderne er opdyrket således, at der er skabt relief ved en additiv proces: et ramneværk af toscanske pilastre i »stor orden« og horisontale bånd ved sokkel og kapitæl. Oprindeligt smyk-

Wedells Palæ

kedes facaderne med balustrader over de tre midtfag, således som det gengives på Rach og Eegbergs maleri i Nationalmuseet. Porten smykkedes med en enkel sandstensportal, en rundbuet hulkehl med vindue over døren flankeret af glatte pilastre, der bærer en kurvehanksbue; en type der er nært beslægtet med portalen i Marskalgården på Købmagergade.

Den gamle rumfordeling med det oprindelige udstyr er velbevaret i hovedfløjens nedre etage: en trefags

Wedells Palæ, interiør

stue med et kabinet på to fag til hver side svarende til facadeskemaet. Her er bevaret smukke stuklofter. Væggene er betrukket med stof og døre og panelværk er det oprindelige. I »Hafnia Hodierna« roses huset meget, og Thura omtaler, at den del deraf »formedelst sin Rummeligheds Bequemmeligheds og ziirlige Meublerings Skyld næsten altid (var) beboet af en af de fremmede Puissancers Gesandter«. Justitsråd Barchmann, der året efter at palæet var færdigt, blev medlem af bygnings-

kommissionen, købte tillige nabogrundene imod kanalen og i Ny Kongensgade og lod dem bebygge henholdsvis 1743 og 1747 i samme højde som hjørnehuset, men uden facadeudsmykning. Da han døde 1764 overtog enken de tre ejendomme, men solgte dem videre 1779. I de følgende 30 år var de stadig på skiftende hænder indtil 1811, da de købtes af etatsråd Jacob Brønnum Scavenius til Gjorslev; geheimekonferensråd Wilhelm Frederik Treschow var ejer fra 1827 og palæet forblev i hans slægt indtil 1885, da det skødedes til politikeren lensgreve Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs, Frijsenborg, hvis dattersøn, lensgreve Tido Wedell, nu er ejer.

I den gamle lensgreves ejertid foretoges forskellige byggearbejder i palæet med bistand af slotsarkitekt Thorvald Jørgensen, der bl. a. har tegnet karnappen på gårdsiden over porten.

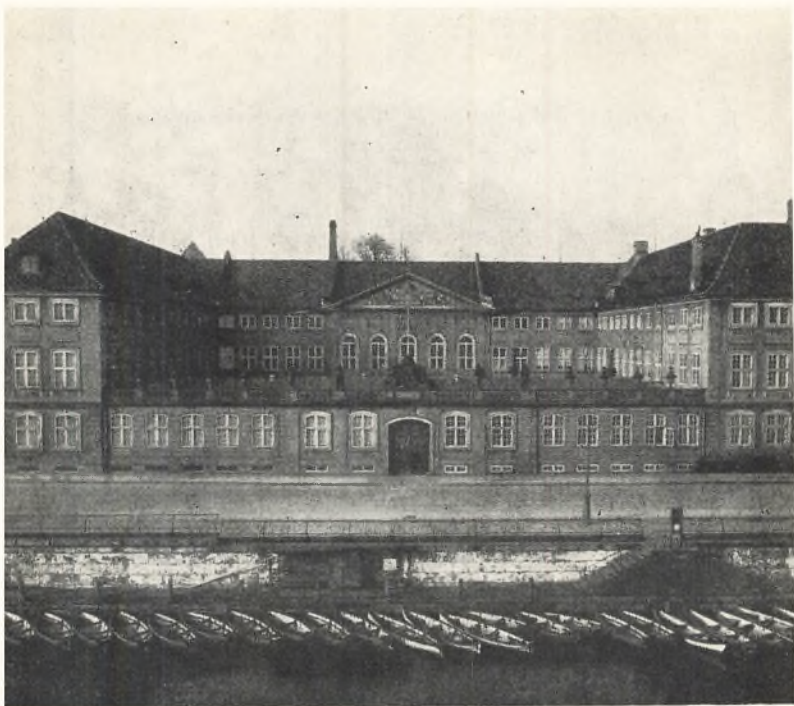

Prinsens Palæ

Prinsens Palæ opførtes i 1743–44 af Eigtved som bolig for kronprins Frederik og kronprinsesse Louise. På en del af grunden, hjørnet af kanalen og Ny Vestergade, lå i forvejen en stor gård, som Frederik 4. i sin tid havde ladet bygge til sin søn, den senere Christian 6. Eigtved har bevaret portalen og nogle fine vinduesrammer af sandsten og anvendt dem på det nye palæ's havefacade, ligesom den lange fløj imod Ny Vestergade bibeholdtes i det nye trefløjede anlæg. Dette er det første rokokopalæ i Danmark af ren fransk type med den lave foranliggende portfløj med balustrade med vaser og hovedfløjen fornemt tilbagetrukket. Også detaljerne er franske, fugningen, lisenerne, beletagens høje buede vinduer og frontonen. Rumfordelingen er bevaret i hovedfløjens beletage, hvor vi kan studere Eigtveds fine interiørkunst og derved få et indtryk af udsmykningen i det samtidige, første Christiansborg. Planen her – senere gentaget i Moltkes Palæ på Amalienborg – har som de vigtigste rum en riddersal og bag denne et galleri imod haven. Ornamentikken er lånt fra »Reiche Zimmer« i slottet i München og franske ornamentstik. De fornemme gemakker fik stuklofter og parketgulve, væggene blev betrukket med vævede tapeter. Også til haven leverede Eigtved tegning, en ren fransk type i Le Notre's stil med klippede hække, springvand, lysthuse og buegange. Fra havedøren løb en midtakse gennem parterrehaven og hele anlægget begrænsedes imod vest af en hækkemur, over hvilken man kunne se ud til volden.

Efter Frederiks 5.s tronbestigelse 1746 rykkede hans

Prinsens Palæ

tante, enkefyrstinden af Oestfriesland, ind i palæet med en husstand på 44 personer, og ved hendes død fik lensgreve Carl af Hessen det overladt, men måtte dog afgive en del værelser til bolig for forskellige af hoffets høje embedsmænd. En større restaurering og modernisering af palæet foretoges 1766–67 under ledelse af Harsdorff, som ligeledes 1777 indrettede en lejlighed for Ove Høegh Guldberg i stueetagens værelser ved Ny Vestergadehjørnet. Malerne Jens Juel og N. A. Abildgaard fik

Prinsens Palæ, rokoko-interiør

en tid riddersalen overladt som atelier, men måtte vige for højesteret, som efter branden 1794 var blevet hjemløs. Spor af skrankeopstillingen kan endnu ses i gulvet.

Fra midten af det 19. århundrede samledes det kongelige museum for nordiske oldsager, etnografisk museum, møntkabinettet og antiksamlingen i Prinsens Palæ og blev 1892 sammenfattet til »Nationalmuseet«. Den store udvidelse af museet under Mogens Clemmensens ledelse, afsluttet 1938, hvorved bl. a. den gamle have

forsvandt, bevirkede, at hovedfløjens gemakker og ridersal, som indtil da var opfyldt med albertavler og lignende, nu kunne tømmes og forsynes med inventar, som passede dertil i stil, og som skabte en naturlig møblering, der ikke virker museumsagtig.

Danneskiold-Laurvigs Palæ

Det gamle palæ, Store Kongensgade 68, har vist kun i ringe grad formået at gøre sig gældende i folks bevidsthed som værende et fornemt hus. Forhøjet med en etage, skæmmet af skilte og klemt ind mellem senere bygninger ligger huset upåagtet i den travle forretningsgade; men sådan var det ikke altid. Thura siger, at på vejen imod Kongens Nytorv »falder en stor Bygning i Øynene som Hans Høygrævelige Excellence af Danneskiold-Laurwigen for nogle Aar siden har ladet opføre«. Palæet lå dengang – 1750 – frit, og hele grunden over til Bredgade optoges af én stor have. Bygningen er interessant som et af de få adelshoteller, som nyopførtes i 1740'erne, og den kan muligvis tilskrives arkitekten Soherr. Om end senbarokt af struktur er palæet dog, hvad facade-skemaet angår, typisk for stilen omkring 1740. Den halvrunde, våbenprydede frontispice over de tre midtfag nedtoges, da bygningen blev forhøjet med en etage, men findes bevaret indmuret på gårdfacaden. Palæet,

Danneskiold-Laurvigs Palæ

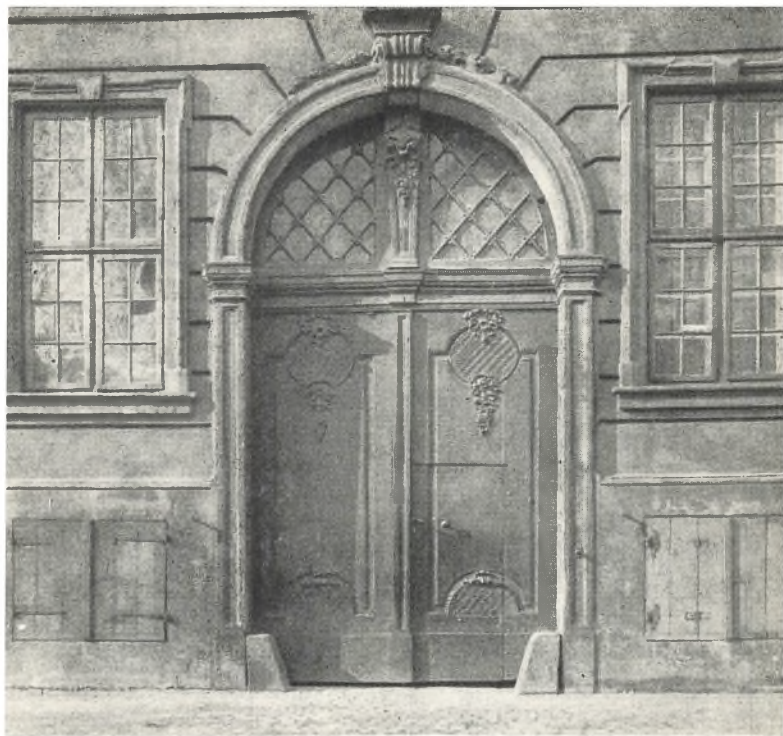
der rummede flere herskabelige opholdsrum, blev i 1ste række benyttet som oplagsplads for jernovne fra bygherrens værker i Norge, og fik derfor navnet »Jernmagasinet«. Senere har det tjent som almindeligt lejehus og er nu indrettet til kontorer.

Lerches Palæ

I 1740 afkøbte Christian 6. den gamle statsmand Iver Rosenkrantz hans gård og have bag Børsen. Huset blev nedrevet og på grunden opførtes året efter det nuværende palæ, Slotsholmsgade 10, som bolig for prins, senere hertug Carl Christian Erdmann af Württemberg-Oels, en af dronning Sophie Magdalenes mange tyske slægtninge og kongens protegé. Som arkitekt fungerede J. A. Soherr, der midt under opførelsen udnævntes til hofbygningsinspektør under Eigtved og Thura, og flere af håndværkerne var tillige virksomme ved opførelsen af residenslottet. Palæet, som i 1806 blev forhøjet med en etage, hvorved det oprindelige, høje mansardtag forsvandt, er enkeltfløjet og ikke ret dybt, men til gengæld af usædvanlig længde, 25 vinduesfag. Facaderne er femdelt med kvaderfugede siderisalitter, oprindelig kronet af sandstensbalustrader, og en lidt bredere midtrisalit med fronton og en høj hvælvet port; det hele er lidt magert og kaserneagtigt. Porten skærer nedre stokværk over i to selvstændige halvdele, hvilket gjorde det mindre egnet til herskabets brug; det fornemme, øvre stokværk havde en gennemgående sal i midtrisaliten og til højre og venstre lå 2×2 rækker værelser henholdsvis til garden og haven og med dørene i flugt hvorved den så yndede perspektivvirkning opnåedes. Salen er nu forsvundet ligesom hertugens paradegemak, husets allerhelligste, hvor himmelsengen var anbragt bag en balustrade og inde i en søjlebåret niche.

I Iver Rosenkrantz's tid var anlagt en stor og smuk have, som nu yderligere blev forsynet med orangeri,

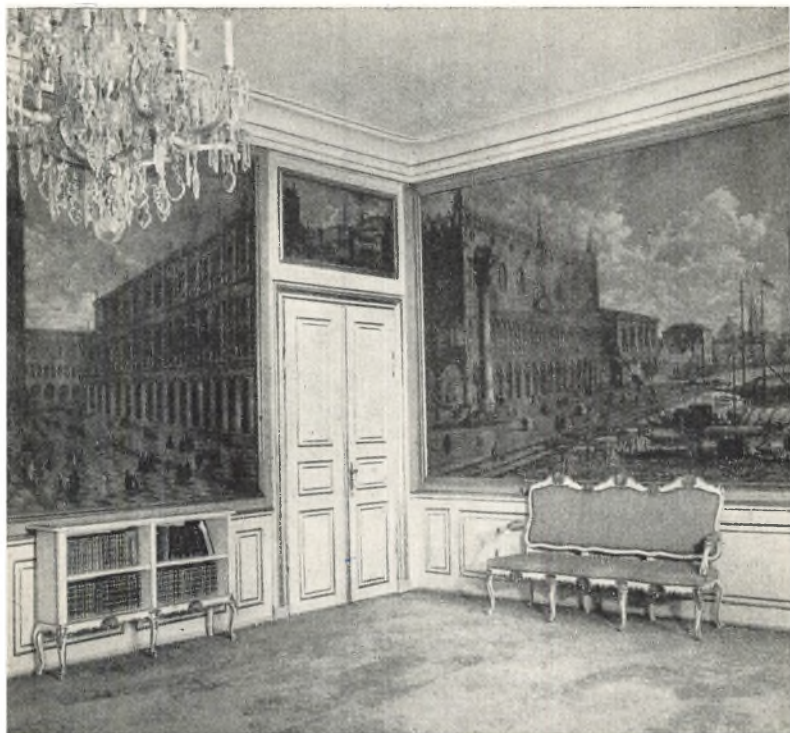

Lerches Palæ, port i Slotsholmsgade

lysthuse og springvand; desuden byggedes stalde, remiser m. m. De samlede udgifter ved opførelsen beløb sig til 36.507 rigsdaler.

De endnu bevarede interiører må regnes blandt vore allerbedste fra denne tid og er så meget mere værdifulde, som de genspejler interiørstilen i det samtidige residensslot, skabt som de er af kunstnere herfra. Så godt som intakt står to mindre rum imod gaden, ud-

Lerches Palæ, interiør

smykket med prægtige forgyldte stuklofter og rigt udsåret og forgyldt træværk: paneler, døre og dørstykker samt væglistes. Imod haven er bevaret spisesalen, nu forsvarsministerens kontor, i hvis 4 vægfeltes og 4 dørstykker er indfældet venetianske prospekter malet af theatermaleren Jacopo Fabris; denne udsmykning stammer dog ikke fra palæets opførelsestid, men er udført omkring 1750. Hovedtrappen virker påfaldende

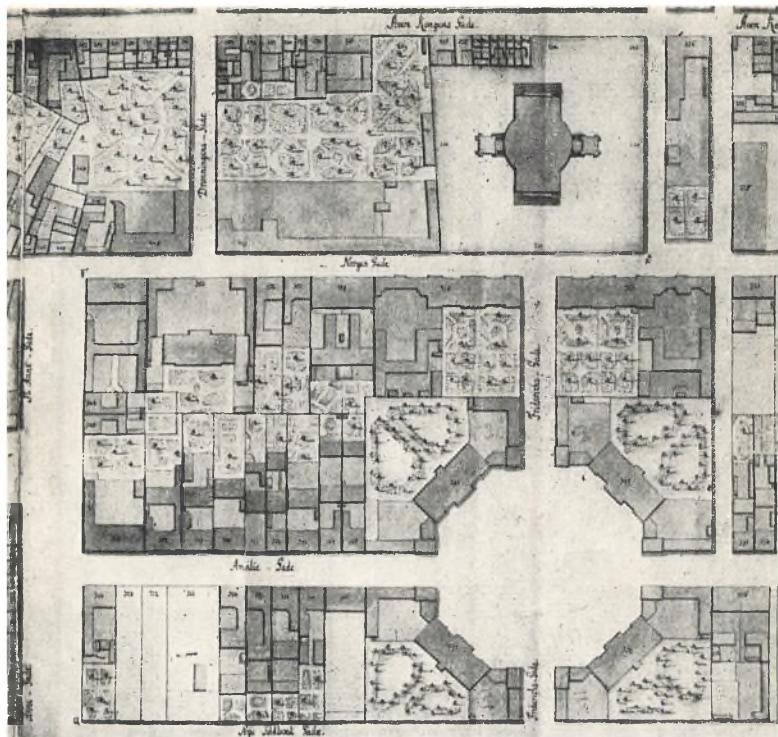
gammeldags med sit barokke »dokkeværk« side om side med fine rokokodetaljer på murbuer og døre.

Efter Christian 6.s død forlod hertugen af Württemberg-Oels Danmark for stedse, og palæet overgik til Frederik 5., som solgte det til general Christian Lerche, den senere lensgreve til Lerchenborg. 1805 overgik det til staten, som efter brandene 1794 og 95 var kommet slemt i bekneb med plads til mange forskellige institutioner.

Amalienborg

Som et minde om den oldenborgske stammes 300 årige jubilæum 1748 opførtes »Frederiksstaden« med Amalienborg Plads som samlende midtpunkt. Planen om en så omfattende byggevirksomhed modnedes hos kong Frederik 5. i samråd med hans geheimeråder og må ses på baggrund af lignende projekter i Frankrig og Tyskland. Nikolai Eigtved fik som hofbygmester overdraget udformningen af en generalplan med en »Place royale«, men der indkom tillige forslag fra Thura og Marcus Tuscher til plan og bebyggelse af centralpladsen. Resultatet blev et kompromis, hvor man anvendte Eigtveds facadetegninger, lempet efter Tuschers forslag om at anbringe endepavilloner. Bygherrerne, der fik skænket de 4 ens grundarealer, forpligtede sig til at lade de-

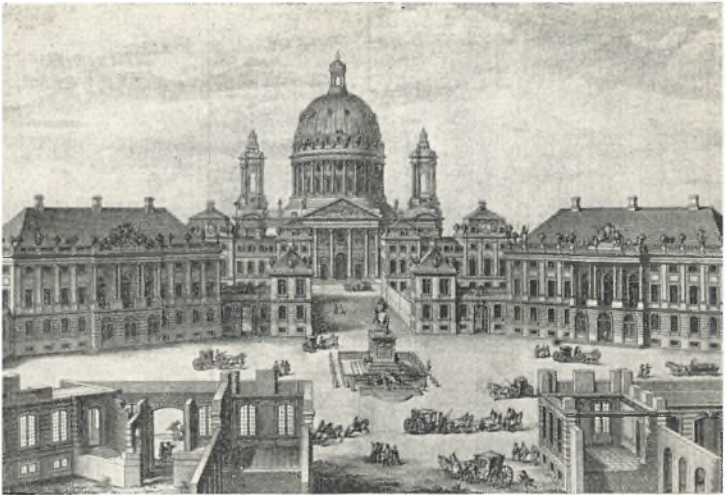

Frederiksstaden. Efter Geddes kort 1757

res palæer opføre efter de af kongen approberede tegninger, men hvad indretningen angik var de frit stillet.

Den ottekantede plads med de 4 palæer, Eigtveds hovedværk, betegner højdepunktet af vor rokokoarkitektur og har med rette opnået europæisk berømmelse. Hvert af palæerne består af en hovedblok, forbundet med hjørnepavilloner ved – oprindelig – lave portfløje. Hovedblokken, der rejser sig med 2½ stokværk over

Amalienborg og den projekterede Marmorkirke. Efter stik af J. M. Preisler 1766

en rektangulær grundplan, har svagt betonedede siderisalitter og en kraftigere midtrisalit, hvor de buede vinduer i beletagen markerer, at det bagved liggende fest-rums loft hæver sig op i mezzaninen, som derved deles i to isolerede dele.

Denne centralisering understreges yderligere ved balkonen og søjlestillingen, der bærer tagbalustradens fremspringende parti med den store våbenkartuche som topstykke. Balustradens skulpturelle udsmykning med vaser og statuer skyldes billedhuggeren Petzold, havefacaderne står uden udsmykning i Eigtveds rene Lisenstil. Det arkitektoniske formsprog er påvirket af indtryk fra rokokoarkitektur i Dresden, men i øvrigt »bør palæerne vurderes ud fra senbarokke, italienske palad-

ser« (Christian Elling). Fra første færd var enevoldskongens rytterstatue projekteret i pladsens centrum, ga-deaksernes skæringspunkt, men først 1768, to år efter kongens død, kunne Saly's mesterværk opstilles. Statuen var en gave fra Asiatisk Kompagni og kostede 600.000 rigsdaler; den officielle indvielse fandt sted 1771, da efterciseleringen var tilendebragt.

Christian 7.s Palæ

Hofbygmester Nikolai Eigtved ledede personligt opførelsen og indretningen af greve Adam Gottlob Moltkes palæ, der som det første i helheden holdt rejsegilde 1751 og ved indvielsen 3 år senere stod som Danmarks fornemste privatbolig, i kvalitet jævnbyrdig med den bedste samtidige arkitektur ude i Europa. Medens rumdispositionen i stueetagen i tidens løb er undergået forandringer, hvorved bl. a. vestibulen inden for de tre portaler (nu vinduer) forsvandt, er beletagen med de pragtfulde repræsentationsrum lykkeligt bevaret. Hovedrummet, den store riddersal ud imod pladsen, domineres helt af den højt hvælvede, forgyldte og hvide stukplafond med rigt rocailleværk, putti og blomster modelleret af italieneren Fossati. Udstyret er prægtigt: udskårne og forgyldte paneler og døre af franskmanden Le Clerc, dørstykker og kaminstykker malet af François Boucher, marmorkaminer midt for kortvæggene, spejle

Christian 7.s Palæ, riddersalen

på alle 4 vægge, legemsstore portrætter af Frederik 5. og dronning Louise, malet af Tocqué, parketgulv i kunstfærdigt mønster og prægtige krystalkroner – et betagende og vidunderligt rum. Bagved til haven ligger galleriet, tidligere det Moltkeske skilderigemak, hvor størstedelen af den berømte malerisamling oprindeligt havde sin plads, til højre for riddersalen trængemakket med tronstolen under en draperet, rød baldakin, til ven-

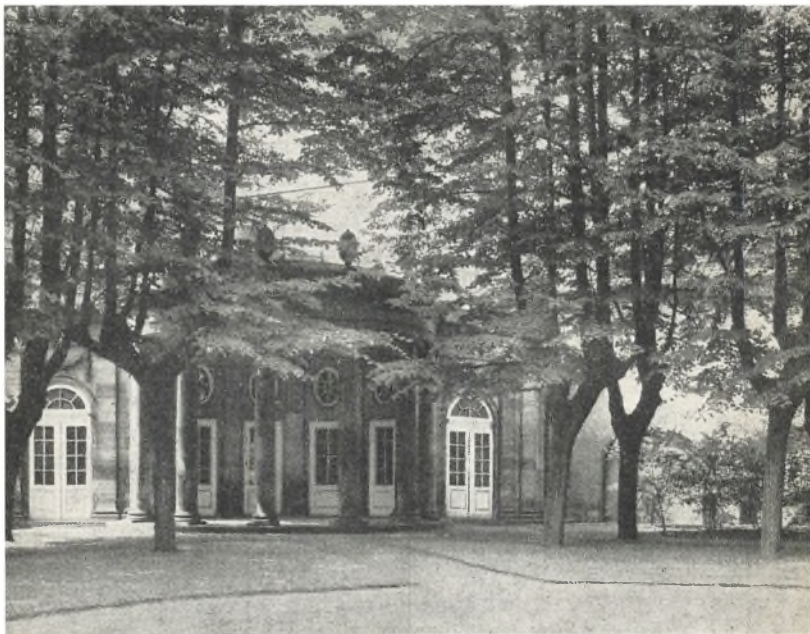

Christian 7.s Palæ, spisesal

stre den pompøse hovedtrappe med udskåret rækværk og lette, fjerlignende stukkaturer under løbene, i loftet og på væggene; farverne her er kølige, hvidt og lys perlegråt og dørstykkerne, landskabsstykker, er malet i delikate, grønne og grå toner.

Til venstre for galleriet ligger det såkaldte fløjlsgemak, hvis vægge er betrukket med rødt fløjlstapet, og videre de to gobelinsgemakker med franske tapisserier,

Christian 7.s Palæ, volièr i haven

vævet efter tegning af Boucher 1743. Til højre for tron-
gemakket ligger spisesalen på tværs i hele husets dybde
med to fag til haven og to imod slotspladsen. Rummet
blev indrettet af den franske arkitekt N. H. Jardin 1757
og er det tidligste eksempel herhjemme på et rent Louis
Seize-interiør. Ved søjler på højt postament er salen
delt i tre afdelinger og denne tredeling er gentaget i
loftet, således at sidepartiernes loft er forsænket i for-
hold til midtpartiet. Foran vinduerne er anbragt buede
buffet'er med fontæner og vaser skåret efter forbilleder
af Saly. Væggene er inddelt ved pilastre og panelernes

udsmykning, trofæer med vildt, fisk og frugter symboliserer rummets funktion. Det meget smukke stukloft er udført af italieneren Guione, og de 4 relieffer symboliserer årstiderne. I bunden af det trekantede haveanlæg opførte Jardin en yndefuld pavillon af rød sandsten, dels som opholdssted, dels som volière. Også Harsdorff har virket som interiørarkitekt i Moltkes Palæ. Engang i 1770erne blev garderoben i stueetagen imod haven dekoreret efter Harsdorffs tegning i nyklassisk stil med gråhvide grottesker på forgyldt grund, mæanderbånd og antikke hoveder; den er et af palæet smukkeste rum.

Efter Christiansborgs brand 1794 erhvervede kongefamilien Amalienborg-palæerne; Christian 7. overtog Moltkes, som var langt det prægtigste, og overdrog til Harsdorff at lade det istandsætte og indrette til kongelig residens. Vestibulen med marmorsøjlerne og den smukke Andromedaskulptur forsvandt og blev til tre mindre rum – søjlerne blev senere anvendt af Abildgaard i Apistemplet i Frederiksberg Have og Andromeda er opstillet i Glorups have. Portfløjene blev forhøjet med en etage, hvorved man vandt yderligere plads. I stueetagen henlevede Christian 7. sine sidste, sørgelige år; efter hans død inddrog palæet i hofholdningen og blev under Frederik 6. benyttet til tafler for garden, som havde fuld forplejning ved hoffet. Mandskabsvagten fik lokale i pavillonen ved kolonnaden, hvor den stadig er. Siden Christiansborgs brand 1884 er palæet blevet anvendt dels som gæstebolig (stueetagen), dels som repræsentationslokaler.

Levetzau Palæ og Frederik 5.s rytterstatue

Levetzau Palæ

Det nordvestlige palæ på Amalienborg opførtes for greve Christian Frederik Levetzau, der imidlertid ikke oplevede at se det færdigt. Før sin død i 1756 oprettede han stamhuset Restrup, under hvilket palæet hørte i 1794, da arveprins Frederik, der var blevet husvild ved Christiansborgs brand, meldte sig som liebhaver. Da købet var bragt i stand, fik maleren N. A. Abildgaard overdraget opgaven at modernisere beletagen, og i de

følgende år skabte han en række fine interiører i farverig, nyklassicistisk stil; fra denne ombygning er bevaret riddersalen, ved hvis skulpturelle udsmykning den unge Thorvaldsen var medvirkende, samt loftsdekorationer i enkelte andre rum. Nogle dørstykker er kommet til Frederiksborgmuseet. De øvrige dekorationer, der for en del kendes gennem Abildgaards tegninger, er gået tabt ved de mange forandringer, der blev foretaget under Christian VIII's og dronning Caroline Amalies residensperiode 1805–81. I 1898 blev palæet overladt kronprins Christian og hans gemalinde, der blev boende som kongepar. Christian X døde her 1947, og efter dronning Alexandrines død 1952 stillede palæet til rådighed for arveprins Knud. Facaden blev restaureret 1958 under Th. Havnings ledelse.

Schacks Palæ

Det såkaldte Christian 9endes Palæ på Amalienborg – det sydøstlige ved kolonaden – opførtes for baron Severin Løvenskiold, som allerede 1754 mageskiftede til enkegrevinde Anna Sophie Schack for hendes gård ved Holmens Kanal. I december samme år hærgede en ildebrand palæet indvendig, men skaden blev hurtigt udbedret, og i løbet af 1755 stod palæet færdigt.

Efter Christiansborgs brand 1794 tilskødedes palæet

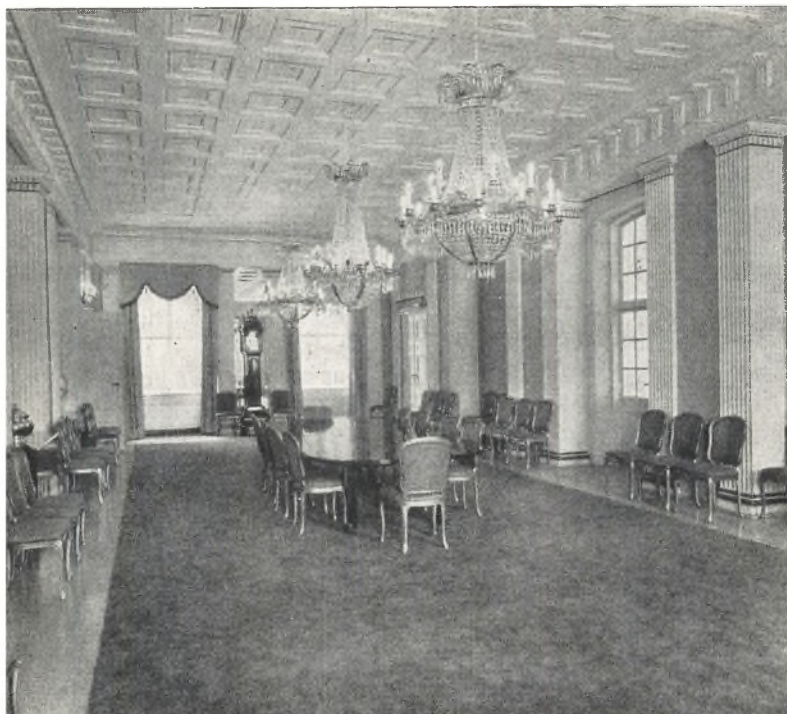

Schacks Palæ, Detaille af stukloft

kronprinsregenten Frederik (d. 6te), som for at lette kommunikationen mellem sit eget og faderen, Christian 7endes palæ lod Harsdorff opføre kolonnaden samme år.

Frederik 6te blev boende i palæet til sin død og efter ham enkedronning Marie til 1852; i elleve år 1854–65 fik højesteret sæde i bygningen og derefter tog Christian d. 9ende den i besiddelse og boede her til sin død 1906.

I mere end 40 år stod palæet lukket og ubenyttet, indtil en hårdt tiltrængt restaurering påbegyndtes i 1950, først af facaden under Th. Havnings ledelse, fra 1963 af det indre og med Peter Koch som arkitekt. Tronfølgeren, prinsesse Margrethe, tager efter arbejdets fuldførelse bolig her.

Brockdorffs Palæ, interiør

Brockdorffs Palæ

Amalienborgs nordøstlige palæ, det med uret, opførtes for baron Joachim Brockdorff, der var gift med en niece af dronning Anna Sophie. Det stod færdigt 1760. Ægteparret døde 1763, og Adam Gottlob Moltke overtog da palæet for to år efter at afhænde det til kongen, som

lod det indrette til landkadetakademi. Fra 1788 var det akademi for søkadetterne, og først 1828 toges det i brug som kongelig bolig, residens for den daværende kronprins Frederik (d. 7ende) og kronprinsesse Vilhelmine. Palæet blev nymonteret og istandsat af hofbygmester Jørgen Hansen Koch. Senere tjente palæet som bolig for landgreve Carl af Hessen, hvis datters bryllup med Christian (d. 9ende) 1842 fejredes her. 1869 blev det bolig for kronprins Frederik (d. 8ende) og her døde enkedronning Louise i 1926. Palæet er nu residens for kong Frederik d. 9ende og dronning Ingrid, der også boede her som kronprinspar.

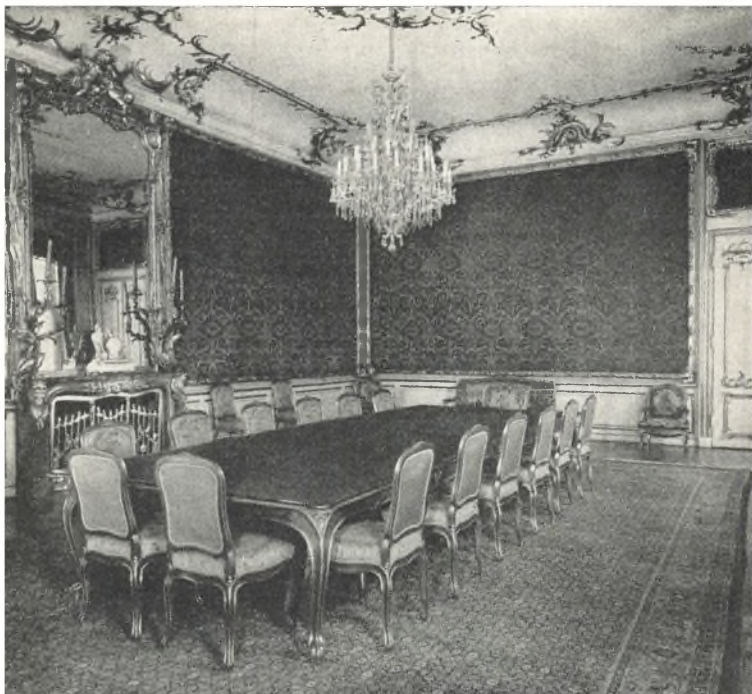
Bernstorffs Palæ

Den oprindelig vigtigste gade i Frederiksstaden var den korte tværakse, Frederiksgade, for enden af hvilken den pragtfulde Frederikskirke var projekteret. Det var følgelig naturligt at give hjørnehusene ved Bredgade en særlig monumental karakter, og symmetrien krævede, at de opførtes ganske ens, men spejlvendt. Som arkitekt benyttedes J. G. Rosenberg, som vist nok har arbejdet efter et udkast af Eigtved, og begge palæer stod færdige 1756. De består hver af tre pavilloner med indskudte, lavere bygninger samt en enetages portbygning, som senere er forhøjet. Herfra er indgang til de monu-

Bernstorffs Palæ

mentale trapperum, som optager halvdelen af den ene pavillon. Facaderne er opdyrket i et kraftigt relief dels ved de fremspringende pavilloner, dels gennem et system af blændinger og ørelisener og på midtblokken tillige ornamenterede pilastre; ydermere oplives de ved en frodig rocailleornamentik. Beliggenheden i den ret smalle Bredgade vanskeliggør imidlertid et samlet helhedstindtryk, og derved går meget af anlæggets monumentalitet tabt. Det sydligste palæes bygherre var grev

Bernstorffs Palæ, interiør

Johan Hartvig Ernst Bernstorff, Danmarks udenrigsminister, som i 1750 var vendt hjem efter at have virket som diplomat i Frankrig. Opholdet der havde givet ham et indgående kendskab til fransk kunst og kultur, og han ønskede nu at indrette sit nye palæ efter parisisk mønster. Franske kunsthåndværkere hentedes hertil for at smykke bygningens interiører, og Bernstorff stod i stadig kontakt med Paris, hvorfra han fik prøver til tapeter, tegninger til møbler etc. etc. Salen nord for midt-

pavillonen blev særlig pragtfuldt udstyret. På kortvæggene og bagvæggen opsattes kostbare gobeliner med mytologiske scener, vævet efter tegning af Boucher. Midt på bagvæggen opsattes en marmorkamin med lueforgylde bronceornamenter og tilhørende spejl og lamper, og på vinduespillerne anbragtes forgyldte spejlkonsoller alt tegnet af den berømte guldsmed Francois-Thomas Germain; loftet og hulkehlen smykkedes med forgyldte rokokostukkaturer og døre og panelværk rigt udskåret. Desværre er gobelinerne og et pragtfuldt rokokomøblement forsvundet, men hele rummets øvrige udstyr står intakt. Et andet interiør, som står helt intakt, er det dejlige trapperum, vel det fineste i Danmark i sin art, hvor man betages af den kølige farveholdning, hvidt og gråt, og af de ædle materialer.

1797 gik palæet ud af slægten Bernstorffs eje og kom i de følgende år på skiftende hænder, indtil Frederik VI i 1829 købte det og lod hofbygmester J. Hansen Koch indrette det til bolig for prinsesse Caroline og arveprins Frederik. Fra denne ombygning er bevaret en række smukke loftsdekorationer, døre m. m. beslægtet med arkitektens arbejder i Brockdorffs Palæ på Amalienborg. Fra 1881-1916 ejedes palæet af kong Georg af Grækenland, der efter slotsbranden 1884 overlod højesteret en del af beletagen. Fra 1921 har Assurance-Compagniet Baltica været ejer og bruger af det gamle hus.

Dehns Palæ

Dehns Palæ vis-a-vis Bernstorff's opførtes 1752–55 af arkitekten J. G. Rosenberg, formentlig efter udkast af Eigtved. Bygherre var geheimeråd L. F. Dehn. Palæet kom flere gange i handelen, og 1820 blev en rig skotsk

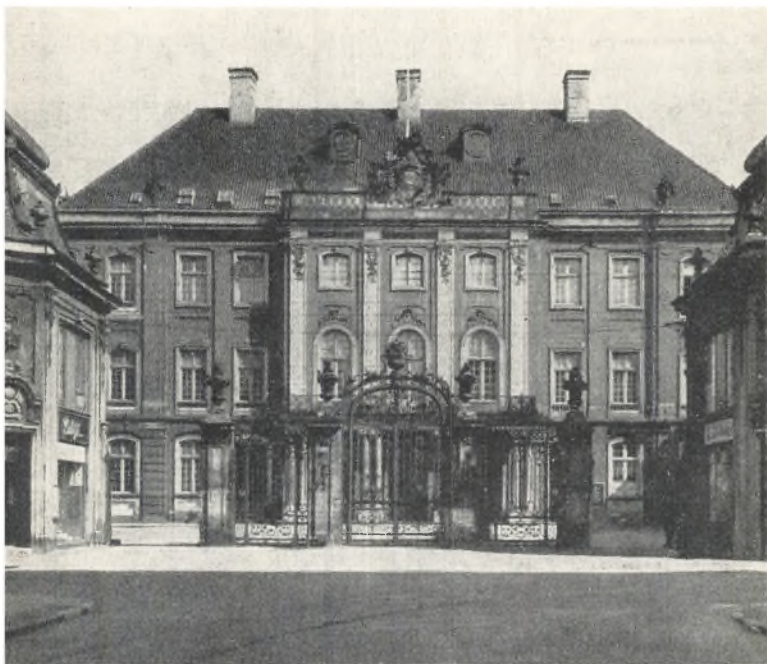

planter Christopher MacEvoy ejer. Han lod arkitekten G. F. Hetsch modernisere og nymontere palæet, og traditionen vil vide, at omkostningerne herved var lige så store som købesummen. Ombygningen var dog ikke total, således står det fine trapperum stadig uændret og formår at hævde sig over for det tilsvarende i tvillingpalæet. Hetsch's senklassicistiske interiører, bl. a. den nuværende koncertsal i firmaet Hornung & Møller, genspejler stilen i visse rum i C. F. Hansens Christiansborg og imponerer ved sin detailrigdom og fine proportioner. Den rige skotte har givet folk noget at tale om, der gik frasagn om hans fuldblodsstald og prægtige fester. 1837 døde han som ungkarl, og palæet kom atter på skiftende hænder. Blandt lejerne var den franske gesandt, Johan Ludvig Heiberg og Johanne Luise Heiberg samt Thomasine Gyllembourg; de sidste boede i pavillonen imod Frederiksgade. I 1844 købtes palæet af prins Frederik af Hessen-Kassel, som 25 år senere udstykkede det vidtløftige kompleks, hvorved hjørnepavillonen blev isoleret og fik selvstændig indgang og trappe i Frederiksgade. Siden 1871 har palæet rummet virksomheden Hornung & Møller og en overgang tillige Musikkonservatoriet.

Berckentins Palæ

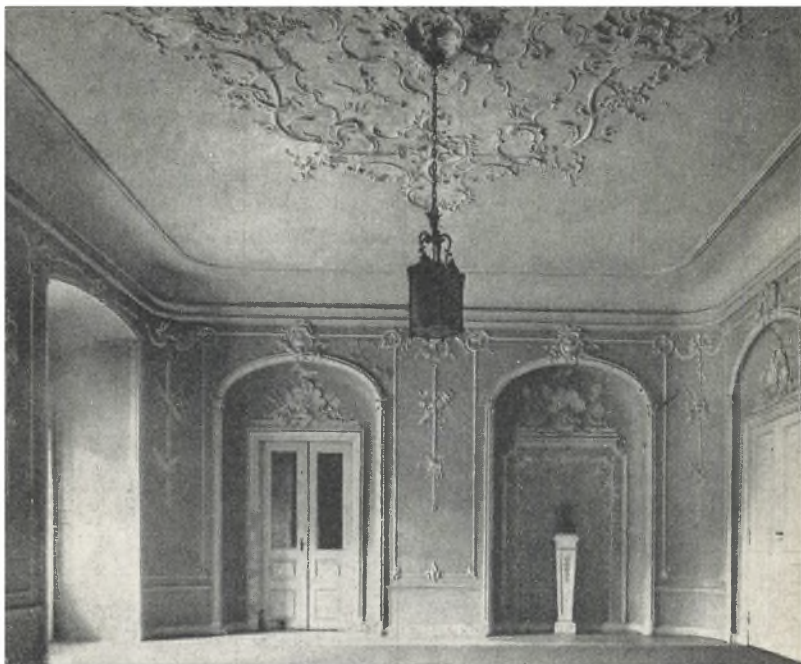
Blandt Frederiksstadens palæer indtager Odd-Fellow Palæet en monumental plads både i kraft af sin beliggenhed som point de vue for Dronningens Tværgade og ved sin anlægstype, der er enestående i byens arkitektur. Bygherren var greve Berckentin, der tilhørte Frederik 5.s snævre kreds, og tegningerne var udarbejdet af arkitekten J. G. Rosenberg under Eigtveds overopsyn. Huset rejser sig med tre stokværk over en rektangulær grundplan; facaden er stærk opdelt med livligt, omend blødt relief, en omarbejdning af Eigtveds Amalienborg-facade. Midtrisaliten åbner sig i nedre stokværk med en portikus med koblede marmorsøjler, der bærer beletagens balkon, og hele facaden står gråpudset med sandstensdetaljer. Ud imod gaden dannedes den dybe cour d'honneur af to lave staldfløje samt to kortere, tværstillede pavilloner, der tillige med gitteret flugtede med gadens husrækker. På bagsiden af huset lå haven. Ad tre udskårne egedøre kom man ind i vestibulen, til venstre for hvilken hovedtrappen førte op til de øvre etager. Rumdispositionen var i hovedtrækkene den samme i alle tre etager og er endnu delvis bevaret i beletagen, hvis store riddersal ligger over vestibulen og smykkes af et forgyldt stukloft. En taksation fra 1755, da palæet stod fuldt færdigt, giver et godt billede af denne etages overdådigt rige udstyr med parketgulve, marmorkamener og gobeliner.

Greve Berckentins datter overtog palæet ved hans død 1758, og 5 år efter overgik det til familien Schimmelmann, der skulle besidde det i 4 generationer.

Berckentins Palæ, nu Odd-Fellow Palæet

Hermed indledtes husets egentlige glansperiode, der afsluttedes ved lensgrevinde Charlotte Schimmelmans død 1816. Indtil da havde palæet været et hjemsted for tidens kendte kunstnere, digtere og videnskabsmænd, ligesom landstedet »Sølyst«, hvor familien boede om sommeren. 1884 gik palæet ud af slægten Schimmelmans eje, og vi må dybt beklage, at »Det særlige bygningssyn« ikke eksisterede dengang. De nye ejere lem-læstede ejendommen grundigt, rev staldfløje og paviljoner ned, solgte halvdelen af portgitteret, sløjfede og

Berckentins Palæ, vestibule

bebyggede haven, hvor den nuværende store koncertsal fik plads; her ses nu over midtbalkonen beletagens tre havevinduer. Som erstatning for pavillonerne mod gaden opførtes de nuværende bygninger, hvis similiar-kitektur og cementpynt desværre har svækket helheds-virkningen stærkt. Men i vinteraftnernes skærmende mørke ser man kun de forgyldte stuklofter stråle bag palæets oplyste vinduer, og den mageløst dejlige vestibule danner en festlig introduktion til sæsonens koncerter og andre københavnerbegivenheder.

Lindencrones Palæ

På Frederiksstadens sydvestlige hjørnegrund opførtes 1751–53 det smukke, hvide palæ, der nu er residens for den britiske ambassadør. Bygherren, justitsråd Christen Lintrup – i 1756 adlet Lindencrone – lod som byggema-

teriale anvende kridtblokke fra Stevns, der hørte ind under hans gods Gjorslev. Tegningerne blev leveret af Eigtved, I. C. Conradi ledede arbejdet, og Jacob Fortling påtog sig den skulpturelle udsmykning: facadens relieffer og agrafkonsoller samt en rundført, gennembrudt tagbalustrade med statuer og vaser (nedtaget ca. 1850) i lighed med Amalienborg-palæernes. Facaden har også andre fællestræk med disse: stokværksinddelingen, de svagt betonedede siderisalitter, blændingssystemet med ørelisener, fugningen i nedre etage. Porten i midtfaget, der deler dette stokværk i to isolerede halvdele, og den gennemgående trefags sal i beletagen har deres nærmeste parallel i Lerches Palæ. Af den oprindelige, kostbare interiørudsmykning er kun bevaret panelværk og en kamin i et hjørnekabinet i hovedstokværket. I 1812 gik palæet ud af slægten Lindencrones eje og kom på skiftende hænder, indtil det i 1898 købtes af den engelske stat.

Det gule Palæ

Schacks Palæ's nabogrund i Amaliegade, det nuværende nr. 18, blev i 1750 tilskødet tømmerhandler Jegind. Det hus, som han derved forpligtede sig til at opføre, kom kun til fundamentet, som er aftegnet på Geddes

kort over Skt. Annæ Øster Kvarter 1757, og som først blev benyttet 1764, da den nye ejer Frederik Bargum lod opføre den nuværende bygning efter H. N. Jardins tegninger. Ved sin facadesmykning med hele nyklassicismens apparat af guirlander, medailloner, vaser og konsoller skiller huset sig ud fra gadens øvrige og må have vakt opmærksomhed, da det stod færdigt. Beletagen, hvis smukke balkon kroner det fugede midtparti i nedre stokværk, rummer bl. a. en smuk sal, markeret i facadeskemaet ved de tre høje, buede vinduer, og smykket med marmorkamin, faste pillespejle og forgyldt stukloft.

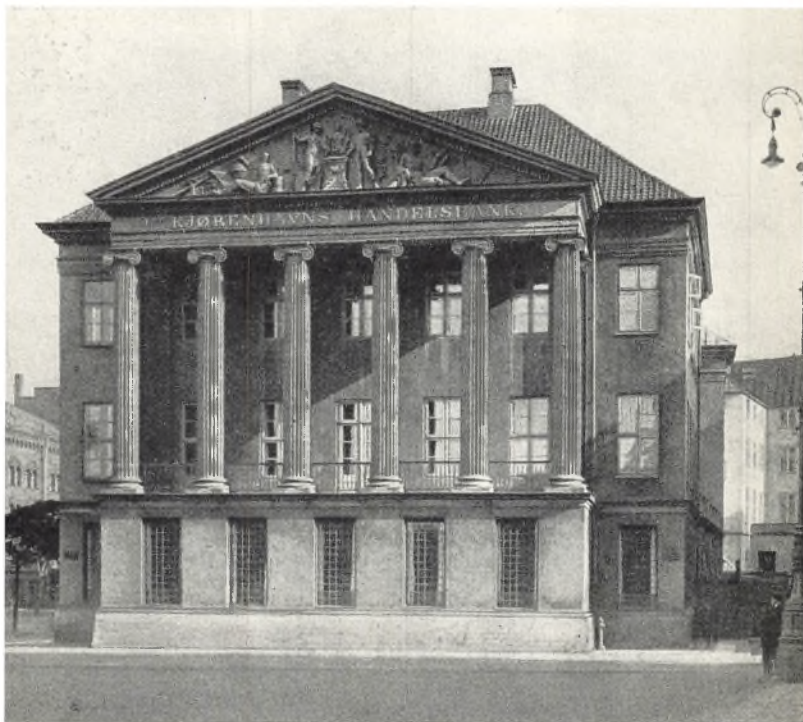
Som så mange af stadens nouveaux-riches gik Frederik Bargum, der som leder af det danske Guinesiske Kompagni var en slags statsautoriseret slavehandler, fallit, og palæet solgtes ved auktion til grosserer Busky, i hvis ejertid – til 1808 – skiftende udenlandske gesandter beboede 1ste salen. I 1808 erhvervede Frederik 6. palæet for 40.000 rdl., og indtil 1939 var det beboet af kongehusets medlemmer, sidst prins Valdemar, Christian 9.s yngste søn. Hofholdningen afgav palæet til Dansk Røde Kors, der havde sit hovedsæde her, indtil huset efter en tiltrængt istandsættelse i 1952 overtoges af udenrigsministeriet.

Erichsens Palæ

Københavns prægtigste privatbolig fra klassicismens tid er Handelsbankens bygning på Kongens Nytorv, nr. 2–4 i Holmens Kanal, opført 1797–99 af H. C. Harsdorff for storkøbmanden, agent Erich Erichsen. Som så mange andre havde denne mistet sit hjem ved byens brand 1795 og benyttede nu højkonjunkturen til at lade det genopstå i ny og strålende skikkelse og på et nyt og mere monumentalt sted. Agenten tilhørte toppen af det københavnske handelspatriciat, og Harsdorff har sagtens været veltilfreds med en opgave, hvor det økonomiske spillede en underordnet rolle. Han var just i 1790'erne blevet kendt med den klassiske græske arkitektur gennem engelske opmålingsværker, og palæet blev hovedværket i denne hans sidste stilfase og tillige et af hans sidste arbejder; 1799 døde han, og svigersønnen, murermester Schaper, fuldførte arbejdet. Det indvendige dekorationsarbejde blev først færdigt nogle år ind i det 19. århundrede.

Huset er bygget i en ret vinkel med hovedfløj imod torvet og sidefløj imod Holmens Kanal. Hovedfacadens fremskudte midtparti i nedre stokværk bærer en åben loggia foran beletagens og mezzaninens vinduer med 6 ioniske søjler, der atter bærer bjælkeværk og en bred, reliefsmykket trekantgavl, det eneste eksempel i København på en husfacade med foranstillet, klassisk tempelfront. Facaden er komponeret ind i gadebilledet i ryt-misk samklang med Harsdorffs eget hus, Kongens Nytorv 3–5 og det gamle kongelige theater, hvis facade også var ombygget af arkitekten.

Erichsens Palæ

Sidefløjens facades forsænkede midtparti er udsmykket med pilastre, også af ionisk orden. Hovedindgangen var som nu i sidefløjen, og stueetagen optoges af kontorer og dagligværelser; beletagen var festvåningen, som blev udsmykket med pariserstuk og dekorativt maleri under ledelse af den franske modearkitekt i København ved år 1800, Joseph Ramée. Det var indkaldte kunsthåndværkere, som udførte disse dekorationer i

Erichsens Palæ, malet loft

pompejansk stil, kunstnerisk af høj kvalitet, og alluderende til rummenes funktion og bygherrens metier. Figurscenerne er hentet fra den klassiske mytologi: Amor og Psyche, Zeus og Hebe, Helios i sin himmelvogn osv. Udsmykningen omfatter lofter og vægge, døre og dørstykker og er i sin art enestående herhjemme.

Da agent Erichsens firma gik fallit 1833, købtes palæet af hyrekusk Rasmus Jørgensen, der udlejede det til det »Kehlet'ske Kaffehus«. Fra 1846 var stolemager C. B. Hansen ejer af huset, og endelig 1888 erhvervedes det af Handelsbanken. Arkitekt Levy og dekorationsmaler Overgaard forestod nu en omfattende restaurering, og stueetagen blev indrettet til banklokale.

Peschiers Palæ

Landmandsbankens hovedsæde i København, nr. 12 i Holmens Kanal, opførtes 1795 for den rige købmand Peschier af C. F. Harsdorff. Bygningen var oprindelig kun i to etager, med portaler i yderfagene og pilastersmykket midtparti med trekantgavl. Kælderetagen virker som sokkel, skilt fra den øvrige facade ved et bånd, hvorpå pilastrene hvilede, før de ved Hetsch's ombygning 1850 hævedes op over stueetagens vinduer. Palæet forhøjedes da med en etage. Af den oprindelige rum-

gruppering så lidt som af udsmykningen er i dag noget bevaret. I modsætningen til størstedelen af Harsdorffs andre privathuse i København står Peschiers Palæ upudset, langt ude i slægt med det gamle operahus i Fredericiagade, som Harsdorff ombyggede 1769. Den italienske højrenaissancearkitekt Andrea Palladio synes at være den fælles stamfader.

Hansens Palæ

Det lave, hvide palæ på hjørnet af Fredericiagade og Bredgade er bygget 1835 af arkitekten Jørgen Hansen Koch for etatsråd A. N. Hansen. Facaden imod Bredgade er lukket, og huset er en typisk repræsentant for den senklassiske retning, som arbejdede fortrinsvis med horisontaler.

Stilen synes påvirket af berlinerarkitekten Schinkel, men kan iøvrigt følges tilbage til visse italienske renæssancepaladser, hvor også de vandrette linjer dominerer. Palæet står pudset og hvidmalet med fuget stuestokværk og dækket af valmtag. I interiørerne er der intet af interesse, hovedtrappen er lagt i nordvesthjørnet ud til Fredericiagade og flere af rummene er udsmykket med senere, dekorativt malerarbejde i lofter og på vægge. En årrække ejedes palæet af den kendte familie Gamél, nu rummer det forskellige forsikringsselskaber.

Hansens Palæ

Ordforklaringer

Agrafkonsol, bærende arkitektonisk led, smykket med agrafornament

Beletage, den fornemste etage over stueetagen, eventuelt tillige over en mezzanin

Cour d'honneur, æresgård, gårdsplads foran fornemt hus

Dokkeværk, kantede, barokke balustre i trappegelænder

Feston, guirlande af blomster eller frugter

Frontispice (Fronton), trekantet eller fladbuget gavlfelt over gesims

Hulkehl, den buede del af loftet mellem gesims og loftsflade

Kapitæl, søjlehoved

Kartuche, ornamentale ramme

Mansardtag, »brækket« tagtype med vinduer i den nederste stejle del

Mæander, løbende ornament af forskellig type

Palladianisme, nyklassisk stil, inspireret af den italienske arkitekt Palladio

Pilaster, flad, fremspringende pille, bærende arkitektonisk led

Plafond, loft, eventuelt med maleri eller stukdekoration

Portechaise, bærestol

Portik (portikus, portico) åben arkade båret af søjler eller piller

Postament, fodstykke

Putti, børn, genier, engle

Risalit, fremspringende midt- eller sideparti af en bygning

Rocaille, rokokkoornament

Tapisseri, vævet billedtæppe

Valmtag, tagtype med valme, d.v.s. trekantede afsnit, hvis spids løber op til tagryggen i længdeaksen

Volut, oprullet ornamentalt led

Ørelisen, flad, svagt fremspringende bærende arkitektonisk led afhjørnet foroven.

Litteraturhenvisninger

- Tove Clemmensen: Christian 9.s Palæ paa Amalienborg, 1956
Christian Elling: Frederik VIII.s Palæ paa Amalienborg, 1951
– Palæer og Patricierhuse fra Rokokotiden, 1930
– Amalienborg-Interiører, 1945
– og Victor Hermansen: Holbergtidens København i Billeder fra Samtiden, 1932
Bredo L. Grandjean: Bernstorffs Palæ, 1952
Hermite, Madame Louis: La vie d'un palais danois, 1933
Kunstakademiet udg.: Charlottenborg, 1933
Lorenzen, Wilhelm: Københavnske Palæer I-II, 1922–25
Munthe af Morgenstjerne, O.: Odd-Fellow Palæet, 1926
Thura, L.: Hafnia Hodierna, 1748

Lige til at putte i lommen
– eller tage med i bilen –

Handskerumsbøgerne

Danmarks herligheder

Redigeret af dr. phil. Aage Roussell

Turisten og søndagsbilisten vil gerne på en lettilgængelig måde erhverve viden om det, han ser på sin tur. I **Handskerumsbøgerne – Danmarks herligheder** gives i tekst og billeder en nem førstehåndsorientering om steder og bygninger, oldtidsmindesmærker og kirker, slotte og palæer, herregårde og borgerhuse overalt i det dejlige Danmark.

En række eksperter har skrevet de enkelte bind, der hver for sig på overskuelig måde giver klare oplysninger om særlige områder eller emner. Den righoldige illustration er afrundet med gode oversigtskort.

Serien omfatter foreløbig:

Ellen Andersen: Sydfyns herregårde

Bredo L. Grandjean: Københavnske palæer

Otto Norn: Bornholms byer og fæstningen Christiansø

Under udarbejdelse er:

Gudmund Boesen: Nordsjællands slotte

Hans H. Engqvist: Sønderjyske byer

Th. Ramskou: Himmerlands oldtidsminder

Flere bind er under planlægning

Handskerumsbøgerne – Danmarks herligheder

giver god orientering før turen – er nyttige at have med på stedet – og genopfrisker indtrykkene, når man er kommet hjem.

